

RAZGLEDI

UDC
UDK 91.001 (497.12) = 863

NEKAJ MISLI O POLOŽAJU V SLOVENSKI GEOGRAFIJI*

Mirko Pak**

I.

Namen tega sestavka je prikazati nekatere glavne značilnosti razvoja in sedanjega stanja v slovenski geografiji na področju znanstveno-raziskovalnega, pedagoškega in praktičnega pomena stroke, s posebnim poudarkom na razvoju in stanju geografije na naši univerzi.

Geografija kot sintetična veda o zemeljskem površju (geografskem okolju, pokrajini, zemeljski površinski sferi, geosferi) in o vseh funkcijsko povezanih in soodvisnih pojavih in dejavnostih, ki to zemeljsko površje oblikujejo in vplivajo na razmestitev pojavov (naravnih in družbenih), je v Sloveniji dokaj uspešno sledila splošnim razvojnim tokovom stroke in v veliki meri tudi potrebam družbeno-gospodarskega razvoja. V svojem dinamičnem povojnem razvoju je zelo hitro prešla posamezne faze, v katerih je spočetka prevladoval morfološki, kasneje pa funkcionalni in procesološki pristop, s čimer se je vključila v tokove razvoja geografske znanosti v svetu. Na to kažejo rezultati šestdesetletnega organiziranega dela, funkcija in pomen geografije v znanosti ter v pedagoški in nepedagoški dejavnosti, kjer se sicer stalno porajajo problemi v zvezi z njenim predmetom, integracijo in razmejitvijo z drugimi strokami ter možnostmi, ki obstajajo v danem trenutku in prostoru, kakor tudi v rezultatih prizadevanj na vseh naštetih področjih. Med drugim kažejo na to tudi dokaj številni polemični prispevki v slovenskem geografskem tisku izpod peres Svetozarja Ilešiča, Igorja Vrišerja, Ivana Gamsa, Vladimirja Klemenčiča, Jakoba Medveda in drugih, ter prispevki v jubilejnem 44. letniku Geografskega vestnika (1972), ki dokazujejo zanimanje slovenskih geografov za njene vsebinske in razvojne probleme. Iz tega pa, ne glede na razvojne in vsebinske razlike na posameznih področjih geografije, odseva enotna ocena o vseskozi dialektično materialistični naravnosti slovenske geografske znanosti, kar je tudi sicer za geografijo, ki svoj predmet nujno obravnava v gibanju, prostoru in času, že sicer sama po sebi

* Sestavek je bil pripravljen kot gradivo za razpravo o marksistični naravnosti geografije, ki sta ga v maju 1981 skupaj organizirala Marksistični center in PZE za geografijo filozofske fakultete.

Pri pripravi gradiva so z nasveti sodelovali naslednji sodelavci PZE za geografijo filozofske fakultete: Andrej Černe, dr. Vladimir Klemenčič, mag. Dušan Plut in dr. Igor Vrišer.

** Dr., izr. univ. prof., PZE za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana. YU.

razumljiva. Obravnava mora biti razvojna in funkcionalna in izhajala naj bi iz prostora in časa ter bi morala ovrednotiti vlogo in pomen vsakega posameznega pojava ali sklopa pojavov v njihovi soodvisnosti. V svojih proučitvah je geografija sicer upoštevala temeljne dialektične zakone: o medsebojni povezanosti in odvisnosti pojavov, o stalnem spreminjanju materije, o kvantitativnih in kvalitativnih spremembah ter o borbi nasprotij, lastnih vsakemu pojavu, kot vzroku gibanja oziroma spreminjanja pojavov, vendar je bila aplikacija teh spoznanj v znanstveni metodiki in praksi pogostoma premalo jasno opredeljena in uveljavljena.

II.

Današnje stanje slovenske geografije je rezultat njenega razmeroma kratkega, toda izredno živahnega razvoja, ki mu je že pred drugo vojno zastavil temelje prof. Anton Melik. Njegovo delo in delo njegovih sodelavcev je zlasti močno razmahnilo geomorfološka raziskovanja Slovenije, s posebnim poudarkom na Alpah in naših kraških ter polkraških pokrajinah. Še posebej je bila v geomorfoloških proučevanjih v ospredju geneza pojavov. Drug predmet posebnega zanimanja naših geografov so bila kmečka naselja in njim pripadajoče zemljišče, pa tudi mestna naselja, med katerimi je Ljubljana močno izstopala. Zastavljene so bile še naloge o zamejskih delih Slovenije in o slovenskem izseljeništvu. Tudi začetni procesi deagrarizacije in urbanizacije v Sloveniji so pritegnili pozornost geografov in so hkrati opozarjali na potrebo po proučevanju aktualnih problemov, ki jim sodobna geografija mora slediti. Mednje sodijo predvsem študije socialne problematike prebivalstva in slovenskih pokrajin, kar predstavlja neposredno prizadevanje po čim večjem prispevku k analizi aktualnih družbeno-gospodarskih problemov Slovenije. Predvojni Geografski vestnik in v nekaterih drugih revijah objavljene študije so bile ogledalo prizadevanj zelo aktivne skupine geografov. Rezultat intenzivnega organiziranega znanstveno-raziskovalnega dela predvojne slovenske geografije pa sta dve knjigi prvega splošnega dela Melikove Slovenije, ki sta še dolga poveljna leta bili skupaj s štirimi, kasneje izdanimi regionalnimi zvezki Slovenije osnovna tovrstna informacija geografom in drugim zainteresiranim.

Razvoj geografije na ljubljanski univerzi in na Slovenskem sploh po letu 1945 lahko razdelimo na dve obdobji. Mejo med njima pomeni leto 1961, ko je bil univerzitetni oddelek za geografijo uvrščen v okvir Filozofske fakultete in se je kadrovsko močno okrepil (Ilešič, 1969, 237). Prvo obdobje pomeni spočetka nadaljevanje pred vojno zastavljenega raziskovalnega dela, ki se je vsebinsko poglobilo in širilo na nova področja geografije, poleg regionalnogeografskih in geomorfoloških še zlasti na agrarno geografijo. Nov študijski načrt leta 1961 je bil zastavljen na modernih geografskih izhodiščih, sledeč družbenim potrebam. Predvsem pa je geografija kot ena najmlajših med nacionalnimi vedami dobila ustrezne organizacijske in kadrovske pogoje za hitrejši razmah njenega znanstveno-raziskovalnega dela še z ustanovitvijo Inštituta za geografijo univerze, ki se je pridružil že poprej ustanovljenemu Inštitutu za geografijo SAZU (sedaj imenovan Geografski inštitut Antona Melika) in Inštitut za raziskovanje krasa SAZU v Postojni. V prvih dveh so še posebej združili svoje znanstveno raziskovalno delo sodelavci PZE, takratnega oddelka za geografijo na Filozofski fakulteti.

S tem se je znanstveno raziskovalno delo, katerega osrčje je bilo na univerzi, močno razmahnilo, vsebinsko razširilo in poglobilo. Usmerilo se je močno v probleme agrarne pokrajine, oziroma preoblikovanja naše največkrat še močno tradicionalne podeželske pokrajine po deagrarizaciji in urbanizaciji. Proučevanje transformacije podeželske pokrajine se je postopoma vsebinsko dopolnilo, poglobilo še na socialno populacijske probleme, pod vplivom katerih so se vršile najmočnejše spremembe tudi v zunanji podobi našega podeželja. Raziskovalno delo se je razširilo še na druga področja socialne geografije, prostorske probleme preobrazbe socialne strukture ne le na podeželju, temveč tudi v mestih in turističnih področjih. Močno se je na tem področju uveljavilo obravnavanje prostorskega preoblikovanja po vodilnih elementih in dejavnikih, namesto klasične kompleksne regionalne smeri obravnavanja. Poleg številnih regionalnih je treba omeniti študije samotnih in nasploh hribovskih kmetij, mest in mestnih naselij, urbanizacije, krasa, ravnikov in teras, opekarn, sledov pleistocenske zaledenosti, periglacialnih procesov ter ustreznega fluvialnega in fluvio-glacialnega nasipanja. Podobno kot že pred tem je slovenska geografija pri svojih raziskovalnih metodah na različnih področjih sledila najnovejšim razvojnim tokovom, vendar nekoliko počasneje razvoju moderne tehnologije znanstveno-raziskovalnega dela (kvantitativnim metodam, matematizaciji, fotointerpretaciji), kjer smo v velikem zaostanku. Enako velja tudi za kartografijo. To zaostajanje je imelo ob negativnih tudi pozitivne posledice v tem, da te metode niso postale same sebi namen, kar je bilo ponekod drugod prisotno. Raziskovalne metode, ki se poleg teoretičnih osnov, še posebej v vsak dan bolj razvejani, obsežni in zahtevni geografiji, oziroma v njenih posameznih področjih, še zlasti hitro razvijajo v najbolj razvitih gospodarskih sredinah, kar je povezano z intenzivnimi prostorskimi spremembami, so bile v naši geografiji dokaj zgodaj temeljito prisotne. Že tradicionalno tesni stiki z drugimi geografskimi inštitucijami so se poglobili in deloma stopnjevali z neposrednim skupnim preverjanjem in razvijanjem raziskovalne metodologije ob konkretnih raziskavah. Sem sodi v prvi vrsti dolgoletno sodelovanje z Geografskim inštitutom Poljske akademije znanosti, z Geografskim inštitutom Tehnične visoke šole in kasneje Gospodarsko geografskim inštitutom Univerze v Münchnu, z Geografskim inštitutom univerze v Budimpešti in v Bratislavi, slovenskima raziskovalnima inštitutoma v Trstu in Celovcu, občasno pa tudi s številnimi drugimi inštitucijami. Te metode so bile večinoma kritično sprejete in prilagojene proučevanju naših prostorskih problemov. O tem je stekla polemika v naših geografskih glasilih in v drugih sredstvih javnega obveščanja (Svetozar Ilešič, Žagar, M. Natek), in je rezultirala v intenzivnem tvornem sodelovanju slovenskih geografov pri oblikovanju, preizkušanju in aplikaciji metodologije proučevanja transformacije pokrajine v zahodno in vzhodno evropskih deželah in deloma tudi pri povezovanju jugoslovanskih geografskih prizadevanj z mednarodnimi, kar je slovenska geografija še posebej za področji socialne in agrarne geografije nedvomno z uspehom izvajala.

V fizični geografiji je bilo v ospredju proučevanje krasa; leta 1972 je izšla celo kraška terminologija in 1974. leta Gamsova knjiga Kras. Ob tem pa so bila v ospredju še proučevanja poplav, kvartarne geomorfogeneze in nekaterih recentnih geomorfoloških procesov. Izšla je vrsta regionalno geografskih učbenikov Svetozarja Ilešiča, Obča geografija, Uvod v geografijo in Sodobni svet, ki

so vse veliko pomenile na srednjih, višjih in visokih stopnjah izobraževanja. To je tudi obdobje, ko se je geografsko proučevanje povsem usmerilo od podedovanih sestavin fizičnega in družbenega okolja k obravnavanju recentnih pojavov in procesov. Slovenska geografija je v glavnem v svojem znanstvenem delu sprejela temeljna načela dialektičnega in historičnega materializma in ni sledila drugim idejnim tokovom. Res pa je, da je dajala prednost empiričnemu in praktičnemu raziskovanju in je ob tem, z redkimi izjemami, zanemarila razvoj znanstvene teorije in poglobljanje teoretske misli. Posledice takšnega razvoja so se kazale v določenem zastoju geografske znanstvene metodike, v drobljenju geografije na različne veje, zanemarjanju regionalnega vidika in regionalne geografije, tudi v nekritičnem sprejemanju nekaterih dvomljivih ali vsaj enostranskih znanstvenih teorij in, nenazadnje, v določenem samozadovoljstvu in nezadostni kritičnosti (npr. pri objavljanju, pri oddaji raziskovalnih nalog). Specializacija, ki se ji tudi slovenska geografija ni mogla izogniti, se je vedno soočala tudi s problemom kompleksnosti, stopnjo kompleksnosti in z vsemi drugimi problemi, povezanimi s tako silnim razmahom stroke same in razvojem predmeta njenega proučevanja. Že v šestdesetih letih opravljene študije posameznih slovenskih pokrajin in naselij so bile problemsko usmerjene, dovolj moderno zasnovane regionalne analize, Haloze, Ljutomersko-ormoške gorice, Dravsko polje, Kozjansko, Blejski kot, Bohinj, Škofja Loka, Revirska mesta, Dravska dolina, Osrednje Slovenske gorice, Plujsko polje, Koprsko Primorje, Barje, Gornja Savinjska dolina, pokrajina med Snežnikom in Slavnikom pa še poprej Pohorsko Podravje itd. Predvsem pa je dragocena Ilešičeva regionalizacija SRS, ki ji tudi čas dinamičnih prostorskih sprememb ni zmanjšal vrednosti in praktične uporabnosti.

Nadaljnji razvoj slovenske geografske znanosti pomeni v določenem smislu živahno vrenje in iskanje novih poti v smislu njenega uveljavljanja v družbi in praksi ter hkrati iskanja njene vloge v sistemu znanosti, še posebno zaradi njene vloge mostu med prirodnoslovnimi in družbenimi vedami.

Nagel socioekonomski razvoj, ki ga je doživljala naša ožja in širša domovina v minulih tridesetih letih, je znova in s posebnim poudarkom postavil v ospredje geografskih obravnjav razlago odnosov med naravo in družbo. Geografija je temu problemu že skraja posvečala veliko pozornosti, vendar pogosto preveč deklarativno. Ta ugotovitev v določeni meri velja tudi za slovensko geografijo. Razen tega se je pri obravnavanju odnosov med naravo in družbo velikokrat enostransko poudarjalo le vlogo naravnih zakonov (geografski determinizem ali geografski materializem), oziroma se je naravne dejavnike zapostavljalo in se je omejevalo zgolj na interpretacijo z družbenega vidika (geografski indeterminizem). Razumljivo je, da takšno enostransko obravnavanje teh odnosov ni bilo v prid kompleksnemu obravnavanju družbenih ekonomskih problemov in hitri preobrazbi naših pokrajin, ki jih je gospodarski razvoj postavil v ospredje bolj kot kdajkoli prej. Poleg tega so se tako na znanstveno-raziskovalnem kot na pedagoškem in aplikativnem področju pojavljale tendence dualističnega tretiranja geografije, med drugim tudi v Raziskovalni skupnosti Slovenije pri financiranju raziskovalnega dela, predvsem s strani negeografov. Podobno se je v dokaj ostri obliki ponovilo pri uvrščanju geografije v učno-vzgojne usmeritve in programe v usmerjenem izobraževanju, ko je bila geografija v skupnih vzgojno-izobraževalnih osnovah vključena samo kot družboslovni predmet.

Kljub Iliščevemu kritičnemu pregledu opravljenega dela na področju regionalnega proučevanja SV Slovenije, aplikacije geografije v praksi, njene afirmacije v šoli ter o bistvu in o temeljnem konceptu geografije pri nas za obdobje od leta 1954 do 1978, ki ga je podal na zborovanju slovenskih geografov v Mariboru (Ilišič, 1979), sledimo tudi v sedemdesetih letih nadaljnjemu razmahu slovenske geografije. Ob tem pa vendarle beležimo nekatere razlike v primerjavi s prejšnjim obdobjem. Nedvomno sta se v znanstveno-raziskovalnem delu ojačali načeli funkcionalnosti in geografskega procesa, zelo močno sta stopili v ospredje tudi v fizični geografiji, najbolj pri proučevanju varstva okolja in njegove valorizacije ter naravnih katastrof. Nedvomno je to tudi posledica izredno hitrih sprememb v naši prostorski stvarnosti in s tem povezana povečana aplikativna funkcija geografije. Od tod še večja specializacija, uvažanje novih raziskovalnih metod in tehnik, interdisciplinarnost ter do neke mere tudi kompleksnejši pristop k obravnavanju problemov in regionalnih enot.

Med področji, ki so zabeležila občuten porast svojega znanstveno-raziskovalnega dela so nedvomno: demogeografska problematika v Sloveniji, migracije Slovencev na začasno delo v evropske dežele ter izseljevanje v Kanado, demogeografska in s tem povezana socialnogeografska problematika zamejskih Slovencev ter z Madžari poseljenih območij v Prekmurju, problematika centralnih naselij, vplivnih območij mest, socialnih problemov v mestih, urbanizacije, regionalizacije, problematika razvojne zaostalosti obmejnih območij, industrializacija Slovenije in Jugoslavije ter nekatera druga področja ekonomske geografije, nekateri posebni agrarnogeografski problemi, kraška hidrologija, poplave, hidrogeografska problematika itd. To je obdobje, ko se je meddisciplinarno prepletanje močno razmahnilo, pri čemer je bila geografija še posebej prizadeta. Ne le da so zgoraj navedene usmeritve vodile zanimanje geografov in njihovo delovno področje na mejna področja drugih strok, še bolj so se druge stroke lotile dotlej bolj ali manj samo geografske problematike (sociologija, ekonomija, etnologija, urbanizem, zgodovina). Zato se je ob nedvomno plodnem geografskem delu upravičeno odpirala cela vrsta vprašanj in pomislekov o delovnem področju in predmetu geografije. Sočasno pa je geografija na številnih področjih, kjer je deset let poprej bila vodilni proučevalec, dobila niz konkurentov, predvsem v že zgoraj omenjenih strokah. Zato se prav v zadnjem času javlja mnenje o regionalni analizi kot primarnem predmetu geografskega proučevanja. Lep primer hotenja po kompleksnejšem pristopu je nekaj poskusov ekipnega raziskovanja, Prekmurja 1956. leta, Dolenjske 1960. leta, Voglajnsko-sotelske pokrajine 1973. leta, kar se je potem še dvakrat ponovilo, leta 1975 v Posočju in deloma 1978. leta v mariborski regiji. Nadaljevanje tega je začetek kompleksnega proučevanja Gorenjske. Končno kaže v tem okviru dati še posebno mesto pripravi Atlasa SR Slovenije, kot kompleksnega prikaza našega življenjskega prostora in načrtovane monografije Slovenije. Atlas SR Slovenije je v več kot desetih letih svojega nastajanja zajel številne elemente, ki so jih slovenski geografi in drugi raziskovalci podrobneje proučili. Pripravljenih je več kot tri četrtine kart in podani so vsi tehnično-organizacijski pogoji za pričetek izdajanja Atlasa. To so hkrati tudi akcije, ki so na podobnih teoretičnih osnovah aktivirale in združile pri raziskovalnem delu večino slovenskega geografskega raziskovalnega potenciala.

III.

Ugotovimo lahko, da se je slovensko geografsko znanstveno-raziskovalno delo močno poglobljeno usmerilo na večje število področij geografije kot kdajkoli prej, bodisi s področja fizične kot s področja družbene geografije. Nedvomno so k temu veliko prispevali tudi v nepedagoški praksi zaposleni geografi, še zlasti v regionalnem planiranju, v turizmu in v statistiki. Še vedno pa je nekaj področij premalo vključenih v naše geografsko proučevanje, ali pa se jih skoraj še nismo dotaknili. Tolikšen vsebinski razmah stroke sili raziskovalce v vse močnejšo, bolj ali manj uspešno usmeritev (specializacijo) ki ostane geografskemu jedru bližja ali bolj konkretno rečeno geografska tedaj, ko osvetljuje vse tiste bistvene dejavnike prostorske stvarnosti, ki vplivajo na proučevani pojav. To ohranja pri vsej usmerjenosti vendarle kompleksen in regionalen pristop, kar je tudi sicer bistvo geografije, ki ji daje njeno funkcijsko težo v sistemu znanosti in v njeni vsakdanji uporabi vrednosti. Po tem se geografija tudi loči od drugih znanosti, po tem ji tudi pripada mesto v njeni uporabnosti. Tipičen primer je njena funkcija v sistemu izobraževanja, kjer kot nacionalna veda kompleksno razlaga prostorske pojave v Sloveniji in Jugoslaviji ter prispeva tudi k razumevanju socio-ekonomskih in drugih pojavov in procesov.

IV.

Poleg močno poudarjenega nacionalnega značaja, ki izhaja iz njene vsebine, je bila slovenska geografija vedno močno povezana z mnogo širšim prostorom. Gre predvsem za intenzivno spremljanje raziskovalnih dosežkov, še posebej novih metodoloških pristopov doma in v tujini. To zanimanje slovenske geografije in želja po enakopravnem vključevanju v mednarodno geografsko raziskovalno delo, ki je sprva slonelo le na redkih posameznikih, se je v šestdesetih in sedemdesetih letih močno razmahnilo; od številnih kritičnih prispevkov Svetozarja Ilešiča o načelnih geografskih problemih na sploh in o vlogi slovenske geografije v širšem geografskem krogu, pa do diskusij o socialnogeografskih proučevanjih podeželja in še posebej agrarne izrabe tal ter kritičnih premotritvanj o umestnosti uporabe tujih raziskovalnih metod v našem samoupravnem socialističnem sistemu. Vključevanje v mednarodno zastavljena snovanja metodologije geografskega raziskovalnega dela na njenih različnih področjih je bilo koristno, aktivno in do določene mere obojestransko. Pomembno je bilo sodelovanje pri proučevanju krasa, kraške hidrografije in še posebej kraške korozije ter transformacije podeželja. Vse to je vzpodbudilo zanimanje za probleme in dosežke slovenske geografije tudi v mednarodnih krogih. To se kaže tudi v vrsti prispevkov, objavljenih v nemškem, angleškem, poljskem, madžarskem, italijanskem in v drugih jezikih, še zlasti s področja agrarne in socialne geografije, nekatere publikacije pa so v celoti ali v velikem delu posvečene prispevkom slovenskih geografov, med drugim tudi v zbornikih medinštitutskih ali meddržavnih simpozijev. Prav ti simpoziji (slovensko-hrvaški, slovensko-italijanski, jugoslovansko-poljski ter Inštituta za geografijo univerze z geografskimi inštituti v Münchnu in Frankfurtu) so potrdili širok znanstveni pomen tovrstnega strokovnega komuniciranja, omogočili neposredno konfrontacijo o posameznih vsebinskih področjih in vsaj do neke mere opravili dokaj široko družbeno pomembno vlogo afirmacije našega prostora na

znanstvenih osnovah izven naših meja. Morda je med temi akcijami najbolj tipičen medinštitutski terenski seminar v Makedoniji, ko so sodelavci Geografske fakultete iz Skopja, Gospodarsko-geografskega inštituta iz Münchna ter Inštituta za geografijo univerze v Ljubljani, PZE na Filozofski fakulteti in PA v Mariboru raziskovali Ohridsko kotlino in rezultate objavili v nemškem, uvodne besede pa tudi v makedonskem in slovenskem jeziku v reviji *Münchner Studien zur Social und Wirtschaftsgeographie*, št. 20, I. 1980. Vse to je med drugim nedvomno prispevalo k objektivni predstavitvi Slovenije in njenih regij ter naših prostorskih problemov ožji in širši svetovni javnosti. To vključevanje v mednarodne geografske tokove je pripeljalo k nam številne mlajše tuje geografe na nadaljnje usposabljanje, kar je prav tako imelo pozitiven odmev. Ob vse številnejši aktivni udeležbi slovenskih geografov na raznih mednarodnih geografskih manifestacijah smo prav slovenski geografi organizirali več simpozijev z udeležbo jugoslovanskih in tujih mednarodno priznanih strokovnjakov. Podčrtati je treba še pri nas organizirane simpozije o urbani geografiji, o turizmu in regionalnem planiranju, mednarodni speleološki kongres, zasedanje komisije Mednarodne geografske unije o agrarni tipologiji in simpozij o prekmajnem turizmu. Obojestranska potreba po mednarodnem povezovanju je pripeljala do izdaje zbornika *Geographica Slovenica*, ki prinaša obsežne povzetke v tujem jeziku.

V.

Če smo še pred leti pogosto razmišljali o dokaj močno prisotnem dualizmu, o pretirani razliki med fizično in družbeno geografijo, med drugim tudi zaradi njene delitve med naravoslovne in družboslovne vede, nas spreminjanje objekta našega proučevanja (pokrajine) in splošna tendenca geografskega proučevanja vse bolj sili h kompleksnejšemu in sintetičnemu pristopu. To je tudi najbolj avtentična oblika geografskega pristopa v sklopu drugih strok.

Tako v fizični kot družbeni ali socialni geografiji v ospredje spadajoči prostorski problemi silijo k povezanemu obravnavanju vseh elementov v konkretnem prostorskem kompleksu, čeprav smo se tej težnji in bolj zapleteni poti marsikdaj izogibali.

Kot najbolj kompleksen geografski problem vsekakor izstopa proučevanje človekovega okolja, ki se ga parcialno sicer lotevajo številne stroke, kompleksno pa samo geografija. Aktivno raziskovalno delo na tem področju je v slovenski geografiji dokaj prisotno, žal še vedno le kot sopotnik ostalim raziskovalnim problemom, toda z dokajšnjim uspehom tedaj, ko je treba okolje dejansko osvetliti z vseh problemskih aspektov. Zato ni slučajno aktivno delovanje vseh slovenskih geografskih inštitucij na tem področju. Inštitut za geografijo univerze in PZE sodelujeta pri delu posameznih podkomisij Komisije za človekovo okolje pri SEV. Pri SAZU pa je bil ustanovljen Svet za varstvo človekovega okolja. Višek tega sodelovanja je bil vsekakor mednarodni geografski simpozij o problemih človekovega okolja 1978. leta v Celju, Velenju in Kopru, ki je bil hkrati srečanje zgoraj omenjene podkomisije (*Geographica Slovenica* 9).

Podobno izstopa potreba po regionalno-geografskih proučevanjih Slovenije, Jugoslavije, pa tudi drugih bližnjih in daljnjih dežel, s katerimi smo neposredno izredno tesno povezani, a jih prav s kompleksnega vidika premalo poznamo. V zadnjih letih je vedno več glasov o krizi regionalne geografije, ne samo pri nas,

temveč v vsej Jugoslaviji in drugod. Metodološko je močno stagnirala, je brez pravega modernega koncepta in je zanjo med geografi vedno manj zanimanja. V zadnjih letih imamo samo nekaj krajših kompleksnih regionalno-geografskih orisov, priobčenih v Geografskem obzorniku, ki pa zopet ne pomenijo nekih večjih in ambicioznejših posegov na to področje. Geografski prikazi SFR Jugoslavije, ki so v zadnjih letih izšli v drugih republikah pa pomenijo v bistvu samo do neke mere vsebinsko novelacijo njihovih predhodnikov. V končni konsekvenci se vse to rezultira pri pouku regionalne geografije na vseh stopnjah šol. Manjkajo nam tudi moderno zasnovane monografije posameznih delov Slovenije, še vedno pa nimamo niti zasnovane geografske monografije Slovenije in so za pripravo njene metodologije bili storjeni šele prvi koraki.

Obseg in zapletenost prostorske problematike zahteva ekipno proučevanje, ki se zelo koristno rezultira tudi v vse večjem povezovanju pedagoškega in znanstveno-raziskovalnega dela.

Vključevanje študentov v znanstveno-raziskovalno delo je omogočilo realizacijo nekaterih nalog, hkrati pa je absolventom geografije omogočilo neposredno usposabljanje za opravljanje delovnih nalog izven pedagoške prakse. Ne smemo namreč prezreti omembe vrednega in vedno večjega deleža geografov v številnih sferah našega družbeno-gospodarskega življenja, predvsem pa v tistih inštitutih in ustanovah, ki snujejo svoje delo interdisciplinarno, kot so zavodi za urbanizem in regionalno prostorsko planiranje, varstvo okolja, proučevanje krasa, na metodološkem, hidrološkem in statističnem zavodu. Zaradi potreb učno-vzgojnega in raziskovalnega dela se je v zadnjem času posvetilo več pozornosti razvoju tako imenovanih raziskovalnih infrastruktur, predvsem knjižnice na Filozofski fakulteti, dokumentacijsko-informativne službe, fizično-geografskega laboratorija, kartografske zbirke, razširilo se je izdajanje znanstvenih in informativnih publikacij. Med slednjimi je treba posebej izpostaviti osrednje znanstveno glasilo slovenskih geografov Geografski vestnik ter Geografski zbornik, glasilo Geografskega inštituta Antona Melika SAZU.

VI.

Ob nedvomno skokovitem razvoju slovenske geografije, ki je v državnem obsegu na nekaterih področjih bila tretirana celo kot geografska šola (agrarna geografija, transmormacija podeželja, nekatere druge veje socialne geografije, geografija krasa) so nekatera področja zaostala v svojem razvoju ali sploh niso bila deležna večje pozornosti.

Mimo regionalne geografije je vsebinska usmerjenost na področju raziskovalnega dela odvisna od usmerjenosti posameznih raziskovalcev, oziroma posameznih raziskovalnih ustanov v okviru njihove delitve dela. Že omenjenemu pomanjkanju raziskovalnega potenciala in premajhni prisotnosti geografije na področju proučevanja okolja se pridružujejo še druga, poleg novejših tudi tradicionalna področja geografskega proučevanja kot so: geografija turizma, geografija naselij, ki so sicer deloma že vrsto let tudi uspešno vključena v raziskovanje transformacije podeželja, geografija urbanih naselij, nekateri agrarno-geografski problemi, biogeografija, nekatera področja ekonomske geografije, še posebej regionalne ekonomske geografije, nekaterih področij politične geografije, nekatera področja funkcijske fizične geografije, geografije sosednjih dežel, dežel v razvoju, Alp in drugega. To

je še izredno veliko neraziskanih problemskih področij, ki se pred geografijo zastavljajo z vso svojo aktualnostjo in kompleksnostjo. Vsekakor sodijo med deficitarna področja na prvem mestu že večkrat omenjeni teoretični problemi geografije, po katerih se z izredno hitrim razvojem stroke, z vse hitrejšo aplikacijo geografije in njeno družbeno pomembnostjo ter z vse bolj prisotnim brisanjem trdnjših meja med posameznimi strokami in s tem povezanim poseganjem drugih strok na delovna področja geografije, kaže celo povečana potreba. Svoj čas žive zveze geografije z drugimi »sorodnimi« vedami so zelo opešale, četudi so pome-nile takšne interdisciplinarne povezave izredno bogatenje znanstvene misli in dra-goceno medsebojno kritiko. Vsekakor pa to ni samo posebnost slovenske geo-grafije, ki je v tem celo na boljšem v primerjavi s položajem geografije v drugih republikah in pokrajinah.

Čeprav je geografija ohranila značaj nacionalne vede in se je temu vidiku posvečalo veliko pozornosti, kar še posebej velja za političnogeografske probleme slovenskega zamejstva, je dokaj opešala njena, svojčas zelo razvita izobraževalna in osveščevalna vloga. To se ne kaže zgolj v čedalje redkejših »poljudnih geogra-fijah«, temveč tudi v degradaciji geografije v usmerjeni srednji šoli, kjer je očitno izgubila to svojo prvobitno funkcijo. V mislih nimamo nekakšnih »nacionalnih« ali »nacionalistično« zasnovanih geografij, temveč sodobne, na marksistično ana-lizo oprte regionalne geografije, ki bi zainteresirale in še posebej mladino sezna-njale s prirodnimi in družbenimi osnovami ter z razvojem Slovenije in Jugoslavije (oziroma njenih pokrajin), in bi prispevale k poznavanju in utrjevanju enotnosti naše družbene skupnosti. Normalno je, da se različna področja geografije neena-komerno razvijajo in da so nekatera tudi močno deficitarna, saj so se ob domala enaki kadrovske zasledbi v zadnjih dvajsetih letih naloge v sami stroki in potrebe v združenem delu močno povečale. Predvsem se poznajo posledice nekontinuirane kadrovske politike na PZE, kjer je prisotna določena praznina med dvema gene-racijama, ki odseva tudi stanje v stroki sami. Če dodamo k temu premajhno prodornost, angažiranost, mobilnost, zavzetost in preveliko obremenjenost obsto-ječih kadrov, še posebno na PZE, smo našli vsaj del dejavnikov, ki opredeljujejo današnje stanje geografije kot stroke, v praksi in v izobraževanju.

VII.

Če izluščimo vsaj malo možnosti, ki jih iz zgoraj navedenih razlogov sicer nismo mogli realizirati, so pa prvenstvena naloga geografije in prav posebej PZE za geografijo na FF, bi bile te prvenstveno vzgojno-izobraževalnega značaja, oprte na znanstveno-raziskovalnem delu. Na dodiplomskem študiju geografije so poleg vzgoje srednješolskih učiteljev še večje potrebe in realne možnosti po oblikovanju geografskih strokovnjakov za delo v regionalnem planiranju, v turizmu in na prob-lemih okolja. Na teh treh področjih je prav geografija prva vzgojala kadre, v zadnjih letih pa so tudi nekatere druge stroke organizirale tovrsten študij. Morda se od-pirajo še večje možnosti za iste smeri na podiplomskem študiju, kar prav tako že opravljajo tudi druge stroke. V vseh treh primerih gre za izrazito interdisciplinarna področja, na katerih se je doslej geografija dokaj uspešno uveljavljala, predvsem v sodelovanju z urbanisti, sociologi, ekonomisti, politologi, demografi in drugimi.

Na istih področjih stojijo pred geografijo velike naloge tudi v znanstveno-raziskovalnem delu. Problemska konferenca ZK o vlogi znanosti v družbi je po-

sameznim strokam opredelila tiste naloge, ki so povezane s pospeševanjem družbenega razvoja. Ob tem se geografi srečujemo še posebno z vprašanjem razvojnih razlik, nerazvitih območij in na drugi strani s pretiranim onesnaževanjem življenjskega okolja. Poglavitne naloge je navedel v zaključku svoje razprave Razmišljanja o geografiji Igor Vrišer v GV 1979 in jih na tem mestu ne bi kazalo ponavljati (Vrišer, 1979). Ne glede na dejavnost drugih strok pa je potrebno v prihodnje hitreje spremljati problematiko prostorskega razvoja Slovenije in njenih posameznih delov. Ob vsem tem pa še vedno ostaja odprto vprašanje kompleksnega regionalno geografskega prikaza vse Slovenije in njenih posameznih pokrajin (enot). Potreba po tem stopa vsak dan bolj v ospredje. Atlas SR Slovenije, na katerem je opravljenega že veliko dela, naj bi bil osnova novi monografiji Slovenije, ki naj bi bila v prihodnje ena prvih nalog slovenske geografije.

Uresničevanje zastavljenih nalog in potreb, ki jih izobraževanje, združeno delo in širša družbena skupnost postavljajo pred geografijo in so končno uresničljive le s hitrejšim razvojem stroke same, je v veliki meri odvisno od večje angažiranosti najširšega kroga geografov in še boljše organizacije znanstveno-raziskovalnega dela, to pomeni večje načrtnosti, povezanosti in medsebojnega sodelovanja.

Literatura

- Gams I., 1977, Regionalna geografija — vrh ali anahronizem metodične geografije. Geografski obzornik XXIV., št. 1—2, 41—45, Ljubljana.
- Ilešič S., 1974, Geografija na razpotjih. Geografski vestnik XLVI/1974, 3—9, Ljubljana.
- Ilešič S., 1979, Metodološki problemi sodobne geografije. Pogledi na geografijo, 139—177, Ljubljana.
- Ilešič S., 1979, Za regionalno kompleksnost v teoriji in praksi. Pogledi na geografijo, 180—194, Ljubljana.
- Ilešič S., 1969, Geografija. Petdeset let slovenske Univerze v Ljubljani, 231—242, Ljubljana.
- Ilešič S., 1979, Misli o slovenski geografiji med Mariborom 1954 in Mariborom 1978. Mariborsko Podravje, 13—20, Maribor.
- Klemenčič V., 1976, O položaju slovenske geografije. Geografski vestnik XLVIII/1976, 3—7, Ljubljana.
- Medved J., 1974, O marksističnem izobraževanju pri pouku geografije. Geografski obzornik XXI., št. 2—3, 1—6, Ljubljana.
- Plut D., 1978, Dialektični materializem in varstvo okolja. Geografski obzornik XXV., št. 1—2, 13—17, Ljubljana.
- Vrišer I., 1975, Nove meje geografije. Geografski vestnik XLVII/1975, 3—9, Ljubljana.
- Vrišer I., 1979, Razmišljanja o geografiji. Geografski vestnik LI/1979, 83—96, Ljubljana.

SOME REFLECTIONS TO THE POSITION OF GEOGRAPHY IN SLOVENIA

Mirko Pak

(Summary)

The article shows some characteristics of development and actual state of geography in Slovenia from scientific, pedagogical and applicable point of view with special regard to the development of geography at the University of Ljubljana.

Through dynamic development after the World War II, geography in Slovenia passed over morphological, functional and processional way of investigation. The results of organized work in the last 60 years correspond to the development of geography in other countries, particularly after 1961, when the Department of Geography at the Faculty of Lettres extended its activity very much, and new institute of geography at the University have been founded, where the majority of members of the Department of Geography are carrying out their scientific work. There are, also, two other geographic institutes: the Institute of Geography, named »Anton Melik« and the Institute of Carst Research, both at the Slovenian Academy of Arts and Sciences.

In the last twenty years, the number of researches increased and some new geographic problems have been studied more detailed, as transformation of rural landscapes, urbanization. More and more numerous regional analysis had oriented research work to the study of settlements of mountain areas, urban centres, as of plateaus and terraces, traces of diluvial glaciers etc. A special attention have been paid to the study of carst phenomenon, human ecology, carst hydrology, especially to carst corosion, to some economic-geographical and demographical problems etc.

Fast socio-economic development of our country put out researches of relations between nature and human society. Sometimes the influence of nature on the evolution of human society have been pointed out in excessive manner as in reverse course. The need of entirety of researches of Slovenian regions was more and more evident. Some efforts was made with team-work on some cases, as Prekmurje, Dolenjsko, Kozjansko, Tolminsko, Gorenjsko, the region of Maribor and especially on central action — Atlas of SR of Slovenia; the first maps are ready to be printed after work, lasting ten years. A strong trend of specialization of geographic research work as the introduction of new methods and technics have to be underlined. Growing needs of knowledge of regional processes and fast changes of Slovenian landscape have directed researching work into more detailed study of more and more numerous problems. The number of searchers increased, especially in the institutions, concerning regional planing. In this context a close co-operation between geographers in Slovenia and different geographic institutions in other countries are of great importance, for example with the Polish Academy of Sciences and with the Geographic institute of the University of Munich, especially in sphere of organization of seminars, researches etc. Contacts as achived methods have been transacted many times to other Yugoslav geographical centers. Some geographical themes are treated insufficient or intact at all, for example the economic problems in agrarian geography, respectively the economic-geographical themes at all, political, medical geography, some parts of regional and urban geography.

Important tasks of Slovenian geography are not defined with tracing of recent state of regional processes only, but more and more with prognostication of geographical features. The most important spheres of work are regional analysis, problems of human ecology, tourism, regional planing etc. The need of find-out growing complexity of regional structure gives to the geography an important place in the frame of interdisciplinary research. The most important task remains printing of the Atlas of SR of Slovenia and accomplishment of geographical monography of Slovenia.